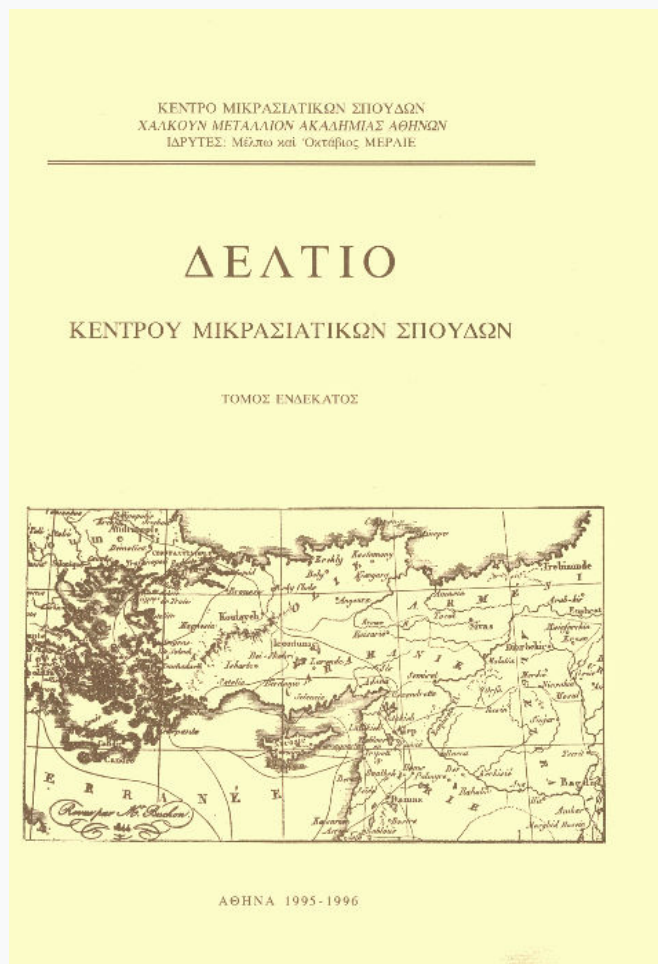

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 11 (1995)

Ολυμπιακοί αγώνες εν Βιθυνία

Γεώργιος Δ. Παχτικός, Διονύσης Μ. Κόκκινος

doi: [10.12681/deltiokms.70](https://doi.org/10.12681/deltiokms.70)

Copyright © 2015, Γεώργιος Δ. Παχτικός, Διονύσης Μ. Κόκκινος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παχτικός Γ. Δ., & Κόκκινος Δ. Μ. (1995). Ολυμπιακοί αγώνες εν Βιθυνία. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 11, 433–454. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.70>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1504
110

Ελληνική Μουσική

ΚΕΝΤΡΟ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΛΩΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΠΑΧΤΙΚΟΥ

100 Ε: 205

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

ΕΝ ΒΙΘΥΝΙΑΙ

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΑΝΑΓΝΩΘΕΙΣΑ ΕΝ ΤΩ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΣΥΛΛΟΓΩ ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ

«Η ΑΝΑΤΟΛΗ»

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΔΕΛΦΩΝ Η. ΚΑΛΕΡΓΗ

1893

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΤΩ ΑΞΙΟΤΙΜΩ ΠΡΟΕΔΡΩ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ

«ΑΝΑΤΟΛΗ»

ΚΥΡΙΩ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ

Ο ΤΟΝΗΣΑΣ

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

ΕΝ ΒΙΘΥΝΙΑΙ⁽¹⁾

Φέλη ὁμήγυρις,

Ἀναντίρρητον τυγχάνει ὅτι τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα, αἱ ἐθνικαὶ παραδόσεις, αἱ διάφοροι παιδιαί, αἱ προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι, εἰσὶ τὴν σήμερον μετὰ τῆς γλώτσης τὰ ἰσχυρότατα καὶ ἀναμφισβήτητα τεκμήρια τῆς οὐδέποτε διασπαθείσης ἀλύσεως, τῆς συναπτούσης ἡμᾶς μετὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων. Τὸ πρᾶγμα δ' εὐεξήγητον· διότι τὰ οὐσιωδέστατα καὶ κυριώτατα ταῦτα τῶν ἐθνῶν χαρακτηριστικὰ δὲν διδάσκονται παρ' ἄλλων, οὐδὲ μεταφυτεύονται ἔξωθεν παρ' ἄλλοφύλων, ἀλλὰ μεταδίδονται ἀπὸ τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων πρὸς τοὺς νεωτέρους, ἀπὸ τῆς οἰκογενείας πρὸς τὴν κοινωνίαν καὶ οὕτω καθεξῆς· πᾶσα δ' ἄλλη δι' ἄλλων, μάλιστα, ἄλλοφύλων καὶ ἄλλογλώσσων προσώπων, μετάδοσις τούτων εἶνε σχεδὸν ἀδύνατος. Ἐκ τούτων πᾶς τις δύναται, νομίζω, νὰ ἐννοήσῃ, ὅαν ὑφίστην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα ἔχουσιν, ἡ μελέτη καὶ ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις τῶν σωζομένων που ζώντων τούτων πατρίων μνημείων, ἅτινα, ὡς εἵπομεν, εἰς σπουδαῖα συμπε-

(1) Ἡ πραγματεία αὕτη ἀνεγνώσθη ἐν τῇ Α. αἰθούσῃ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κατὰ τὴν Ζ' τακτικὴν συνεδρίαν τοῦ Συλλόγου τῶν Μικρασιατῶν «ἡ Ἀνατολή».

ράσματα ἄγουσιν ἡμᾶς περὶ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐνότητος, ἣν τοσοῦτοι αἰῶνες καὶ τοσαῦται χαλεπαὶ πολιτικαὶ λαίλαπες δὲν ἡδυνήθησαν νὰ διασπᾶσιν.

* * *

Ἐν πολλοῖς χωρίοις καὶ κωμοπόλεσι τῆς Βιθυνίας, κατ' ἀρχαῖον ἐπικρατῆσαν ἔθος, τελοῦνται κατὰ διαφόρους ἑορτάς καὶ πανηγύρεις θρησκευτικαί, ἐν αἷς ἐκ τῶν περιχώρων συνέρχονται πολλοὶ ὀρθοδόξοι Ἕλληνες, ὅπως τοῦτο μὲν ἀπὸ κοινοῦ δεηθῶσιν εἰς τὸν Πανάγαθον Θεὸν ὑπὲρ τῆς ὑγείας καὶ εὐημερίας αὐτῶν, ἐπικαλοῦμενοι τὴν ἀρωγὴν τοῦ ἑορταζομένου Ἀγίου, τοῦτο δὲ ὅπως θεάσωνται ἡ καὶ συμμετάσχῃσι καὶ τῶν τελουμένων ἐν αὐταῖς ἐθνικῶν ἀγώνων, ὧν οἱ διοργανῶνται ἀμαθεῖς μὲν καὶ ἀπλοὶ τὰ ἔθνη, ἀλλ' ὅμως λίαν φιλοπάτριδες, κάλλιστα γινώσκουσιν ὅτι μόνον μετὰ τῆς θρησκείας δύνανται νὰ ἐνώσωσι πᾶν διασπῶν ἐθνικὸν κειμήλιον.

Αἱ θρησκευτικαὶ αὗται πανηγύρεις καὶ οἱ κατ' αὐτάς τελούμενοι ἀγῶνες μερικῶς μὲν, ἤτοι ὡς ἐπιχώριοι ἐξεταζόμεναι, δὲν ἔχουσι βεβαίως πολὺ μεγάλην σημασίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν καθόλου αὐτῶν ὄψιν, ὡς ὑπομιμνήσκουσαι ἡμῖν τὰς τῶν ἀρχαίων πανδήμους πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν καὶ μνήμην τῶν ἡρώων ἑορτάς, κέκτηνται ὑψίστην σπουδαιότητα· διότι εἶνε ἐν ἐτὶ τρανώτατον δεῖγμα ὅτι οἱ τελοῦντες ταῦτα κατὰγονται ἐκ τῆς αὐτῆς ἐνδόξου φυλῆς, ἐν ἣ ὁ ἀγῶνες οὔτοι φυσικώτατα ἀνεπτύχθησαν.

Εἰς τὰς θρησκευτικὰς ταύτας πανηγύρεις ἐξετάζων τις μετὰ προσοχῆς, ἀνευρίσκει οὐ μόνον τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν βίον σωζόμενον ἐν πολλοῖς, καὶ μετ' ἐκπλήξεως ἀποκαλύπτει ἔχνη ἀρχαίων ἰδεῶν, ἀντιφάσκοντα ὅλως πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ πρωτότυπα διηθρικὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα μετὰ πάροδον τοσοῦτων αἰώνων. διατηρούμενα εἰσέτι καὶ ἀκμαζόντα! Οὕτω δὲ παρρησιαστικῶς τις ἐν ταῖς πανηγύρεσι ταύταις ἐκὼν ἄκων ἀναγκάζεται νὰ ὁμολόγησῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν ὑπὸ συγχρόνου ὁμογενοῦς λογίου λεχθέντων, ὅτι πράγματι «ὅλι-

γα κηρία, δλίγα κόλλυβα, μία κόλασις, ράσα τινά χωρίζουσι τοὺς νῦν Ἑλλήνας ἀπὸ τοῦς ἀρχαίους».

Ταυτὴ ἐθνικὴ ἅμα καὶ θρησκευτικὴ πανήγυρις τελεῖται καὶ ἐν τῇ ἐμῇ πατρίδι **Ὁρτάκιο** τῆς Βιθυνίας τῇ 23ῃ Ἀπριλίου ἐκάστου ἔτους, ὅτε ἐορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ Ἀγίου καὶ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου. Ἡ πανήγυρις αὕτη θεωρεῖται ὡς ἡ μεγίστη καὶ ἐπισημοτάτη τῶν λοιπῶν ἐπιτοπίως τελουμένων ἐν Βιθυνίᾳ. Πρὶν ὅμως προῶ εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς σημαντικῆς ταύτης πανηγύρεως, ἀναγκαῖον θεωρῶ, ὅπως δώσω ὑμῖν ἀμυδράν τινα εἰκόνα τῆς ἐμῆς πατρίδος, περὶ ἧς καὶ ὁ κ. Γ. Α. Πασχάλιδης ἐν ταῖς περὶ τῆς ἀρμενοφώνου κωμοπολέως Χουδίου ἐθνολογικαῖς αὐτοῦ μελέταις ἐποιήσατο μνείαν.

* *

Τὸ Ὁρτάκιο (Μεσοχώρι), ΝΑ τῆς Νικομηδείας 79 χιλιάμετρα ἀπέχον, τῆς δὲ Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὰ 170, ἅτινα ὁ ἐκεῖθεν εἰς Ἀγκυραν σιδηρόδρομος διατρέχει ἐντὸς 7 περίπου ὥρων, εἶνε ὀρεινὴ πολίχνη τῆς Βιθυνίας κειμένη παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ. Ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς συμποσούμενων εἰς 8 χιλ. ψυχάς, ἐξ μὲν χιλιάδες εἰσὶν ἀρμενόφωνοι Ἕλληνες ὀρθόδοξοι, οἱ δὲ ὑπολειπόμενοι δύο χιλιάδες Ἀρμένιοι. Πολιτικῶς ἐξεταζόμενον ὑπάγεται εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν (καϊμακαμλῆκ) τῆς μικρᾶς κωμοπολέως Κύβης τῆς νῦν Κεῦβε καλουμένης, τῆς ὑπαγομένης εἰς τὴν διοίκησιν (μουτεσαριφλῆκ) τῆς Νικομηδείας. Ἐκκλησιαστικῶς δ' ἀνέκαθεν εἰς τὸν μητροπολίτην τῆς Νικαίας. Τὸ Ὁρτάκιο μαγευτικὴν τοποθεσίαν καὶ ποιητικὴν θέαν ἔχον, τῷ ἐπισκεπτομένῳ αὐτὸ φαίνεται πολίχνη λίαν ἥσυχος, μονότονος καὶ νεκρά· διότι ἕνεκα τοῦ ὀρεινοῦ καὶ λίαν ἀποκέντρου τῆς τοποθεσίας δὲν ὑπάρχει κίνησις ἐν αὐτῇ καὶ διότι σημαντικῆς ἐμπορείας στερεῖται. Ἀλλ' ὅμως οἱ ὁμογενεῖς κάτοικοι φιλοτιμοῦνται νὰ διατηρῶσιν ἀκμαῖον τὸ φρόνημα, τὸν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν ἔρωτα καὶ τὸ πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων τῶν ζωντῶν συναίσθημα. Μαρτύρια τούτων ἔστωσαν τὰ τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων ἐκπαιδευτήρια, εἰς ἃ φοιτῶσι περὶ τοῦς

550 μαθηται καὶ μαθήτριαι, καὶ ὁ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τιμώμενος παμμέγιστος βυζαντιακοῦ ρυθμοῦ ναός, ὁ δυνάμενος ν' ἀμιλλᾶται πρὸς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν Ἀθηνῶν, ἂν οὐχὶ ὡς πρὸς τὴν πολυτελεῆ διακόσμησιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀπλοῦν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τὸ κύριον ἔργον, περὶ ὃ ἀσχολοῦνται οἱ κάτοικοι, εἶνε ἡ βομβυκοτροφία διενεργουμένη κατὰ τοὺς μῆνας Ἀπρίλιον, Μάιον καὶ Ἰούνιον, καὶ ἐν μέρει ἡ γεωργία καὶ ἡ ἀμπελουργία. Ἀξιοσημείωτα δὲ βιομηχανικὰ καταστήματα τοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς Ἀρμενίοις ἀνήκοντα ὑπάρχουσι 5 ἀτμοκίνητα μεταξουργεῖα, ἐν αἷς 500 περίπου γυναῖκες καὶ κόραι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄποροι, ἐργαζόμεναι προσπορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. ⁽¹⁾

Οἱ ἡμέτεροι, καίπερ ὄντες πολυπληθέστεροι τῶν Ἀρμενίων, ἔνεκα ὅμως σπουδαιοτάτων καὶ περιεργοτάτων ἱστορικῶν λόγων, ὡς οἰκογενειακὴν μόνον καὶ τοῦ κοινοῦ βίου γλῶσσαν λαλοῦσι τὴν χυδαίαν ἀρμενικὴν, μεμιγμένην δὲ καὶ ταύτην μετὰ τόσων ἐλληνικῶν καὶ τουρκικῶν λέξεων, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ὅλων φράσεων, ὥστε κάλλιστα δύναται τις ν' ὀνομάσῃ αὐτὴν διάλεκτον Ἑ λ λ η ν ο - τ ο υ ρ κ ο α ρ μ ε ν ι κ ῆ ν. ⁽²⁾

Ἐὰν βεβαίως οἱ κατὰ καιροὺς ἀρχιερεῖς τὴν δέουσαν φροντίδα καὶ μέριμναν κατέβαλον ἐκάστοτε ὑπὲρ τῆς προσόδου τῶν εκπαιδευτηρίων, κυρίως δὲ ὑπὲρ ἰδρύσεως νηπιαγωγείων, ὡς εὐτυχῶς τὸ τοιοῦτον ἤρξατο πράττων ὁ νῦν φιλόμουσος Μητροπολίτης Νικαίας κ. Ἱερώνυμος, τὴν σήμερον ἡ λαλουμένη γλῶσσα ἂν μὴ ἦτο τελείως ἐκβεβλημένη ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ τοῦλάχιστον θὰ εὕρισκετο εἰς τὸ σταθίον τῆς βαθμιαίας ἐξαλείψεως αὐτῆς. Ἀλλ' ἄς ἐλ-

(1) Μετὰ χαρὰς ἐπληροφωρήθημεν ἐσχάτως ὅτι καὶ ἐν ἄλλο τοιοῦτον μεταξουργεῖον ἤρξατο ἦδη νὰ ἐγείρῃται ὑπὸ τοῦ ἀξιοτίμου κ. Ἀλεξάνδρου Θεοδορίδου.

(2) Περὶ τοῦ ἀρμενοφώνου τῶν κατοίκων τοῦ Ὀρτάκιοι. Ἰδε ἡμετέρας διατριβὰς δημοσιευθείσας ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» (ἀριθ. 2559 ἔτ. 1889), τῷ εἰκονογραφημένῳ περιοδικῷ «Ἐστία» (ἀρ. 6 τοῦ 1892) μετὰ τῆς εἰκόνης τοῦ Ὀρτάκιοι, καὶ τῇ βυζαντιακῇ «Κωνσταντινουπόλει» (ἀρ. 184 τοῦ ἔ. 1890).

πίσωμεν τούλάχιστον ὅτι, νῦν ὅτε ὑπὸ τὴν πατρικὴν τῷ ὄντι προστασίαν τῆς Σ. Αυτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως τοῦ φιλομούτου καὶ λαοφιλοῦς Ἀνακτοῦ Σουλτὰν Χαμητ Χάν τοῦ Β' αἰ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι σημαντικὰς ἤρξαντο λαμβάνουσαι προσόδους, δὲν θὰ βραδύνῃ καὶ τοῦτο νὰ κατορθωθῇ.

Οἱ ἡμέτεροι, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἕνεκα ἱστορικῶν λόγων, ὡς τοῦ κοινοῦ βίῃ γλῶσσαν λαλοῦσι τὴν σύμμικτον Ἀρμενικὴν. Εἰρήσθω ὁ ὅμως ὅτι τὸν ἑλληνικὸν αὐτῶν χαρακτήρα καὶ τὸν πνευματικὸν τῆς ὁμογενείας καὶ ἀδελφότητος δεσμὸν πρὸς τὸ ἔθνος Ἑλληνικὸν μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ καὶ ζήλου διετήρησαν ἐν τῷ ὁρθόδοξῳ ἑλληνισμῷ τὴν δ' ἑλληνικὴν συνείδησιν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὡς γλῶσσαν τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ τῆς παιδείσεως καὶ τῆς θρησκείας. Οἱ κάτοικοι διακρίνονται ἐπὶ παραδειγματικῇ φιλοξενίᾳ, ἥτις κατ' ἐξοχὴν εἶνε εἰς ἀπίστευτον καὶ παροιμιώδη βαθμὸν ἀνεπτυγμένη· ξένος ὢν, εἴσαι ἱερός, ἀξιοῦσαι δ' ἀμέσως ἀγάπης, φιλίας, προστασίας καὶ εὐρίσκεις πανταχοῦ καὶ πάντοτε μειδιῶντα πρόσωπα καὶ στέγην φιλοξενον. Προσερχομένου τινὸς εἰς τινα οἶκον, «Ξένος προσπᾶλθεν ἐννόει ὅτι Χριστός» λέγει ἀμέσως ὁ πολιοῦθιξ γέρων εἰς τὰ τέκνα αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς πολυπληθεῖς ἐγγόνους, εἴτινες τότε ἀνοικταῖς ἀγκάλαις ὑποδέχονται τὸν φιλοξενούμενον. Ἐπίσης ἐπικρατεῖ εἰσέτι ἐνταῦθα καὶ παραδειγματικὴ ἀγνότης ἡθῶν. Ἡ οἰκογενειακὴ τιμὴ ἀπολαύει ἀνυπόπτου ἀσφαλείας καὶ αἱ ὥραιαι κόραι ἐξέρχονται τῶν οἰκῶν καὶ ὁδοιποροῦσι κατὰ μόνας, χωρὶς νὰ ἐπισύρῃσι καθ' ἑαυτῶν τὸ μειδίαμα τοῦ σαρκασμοῦ ἢ τὰ βέλη τῆς συκοφαντίας. Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἀκαταγώνιστον, ἀκαταγώνιστον, ἐμπνέον εὐλάβειαν καὶ ἐπιχέον ἐπὶ παντὶ καὶ πάντοτε τὴν ἀγίαν αὐτοῦ σκιά. Ἡ νεολαία αὐτῆς δὲν στερεῖται εὐφυΐας, εἶνε δὲ καὶ εἰς ἄκρον φιλομαθῆς καὶ ἐπιδεκτικῆς ὑψηλοτέρας ἀγωγῆς. Οὐδεμία σχεδὸν ἑλληνικὴ τῆς Βιθυνίας κοινότης παρήγαγε καὶ ἀνέδειξε τοσοῦτους σπουδαστὰς ἐν τε τῇ Κων/πόλει καὶ Ἀθήναις, ὅσους ἡ ξενόφωνος αὕτη ὁμογενὴς κοινότης.

Ἡ 23 Ἀπριλίου εἶνε ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀγαπητὴ καὶ χαρμόσυνος ἐκεί μετὰ τὸ Πάσχα ἡμέρα. Εἶνε τὸ ἐθνικὸν Πάσχα, καθότι κατὰ ταύτην ιδίως πάντα τὰ συναισθημάτα αὐτῶν, πάντα τὰ σωζόμενα ὁμηρικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, πᾶν ὅ,τι καθαρῶς ἐλληνικὸν ὑπάρχει θαυμασίως ἐκδηλοῦνται (1)

Ἀπὸ τῆς παραμονῆς ἤδη τῆς ἑορτῆς ἑκτακτος, παρατηρεῖται ἐν τῇ πολίχνῃ κίνησις. Ἐκ τῶν πέριξ χωρίων, κωμπολεων καὶ πόλεων, ὡς λ. χ. ἐκ Νικομηδείας, Σαπέν-

(1) Ἡ τοιαύτη ἐξαιρετικὴ καὶ ἀσυνήθης τῶν κατοίκων ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου διάθεσις, φαίνεται ὅτι καὶ ἐν προγενεστέροις τῆς πολίχνης χρόνοις ὑπῆρχε, μάλιστα δὲ καὶ ἐν μεζῶνι ἐτι βαθμῷ· διότι κατὰ ταύτην πολλὰ κοινοφελῆ ὑπὲρ τῆς κοινότητος ἔργα μνημονεύονται ὅτι ἔχουσιν ἐπιτελεσθῆ. Ὡς π. χ. ἐν τῷ παλαιῷ κώδικι τῆς κοινότητος, ἐν ᾧ πλὴν τῶν βαπτίσεων, τῇδε κἀκεῖσε ὑπάρχουσι σεσημειωμένοι παρὰ τῶν ἐκάστοτε αὐτῆς ἱερέων καὶ διδασκάλων καὶ ἱστορικαὶ τινες ἀξίαι λόγου εἰδήσεις, γίνεσθαι μνεῖα ὅτι τῇ 23ῃ Ἀπριλ. τοῦ ἔτους 1807 διωρίσθη γραμματοδιδάσκαλος εἰς Τζουτζεκ Ἰορδάνης καλούμενος, ὅστις, κατὰ τὸν χρονογράφον, ὑπηρέτει συνάμα καὶ ὡς κνὸν ἡλπίτης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅπου καὶ ἐδίδασκε τοὺς παιδας· καὶ ὅτι ὁ ρηθεὶς κώδικς, ἐγράφη τὴν αὐτὴν πάλιν ἡμέραν τοῦ ἔτους 1812 ὑπὸ ἐνὸς ἱερέως Παπᾶ Ἀναστασίου καλουμένου. Ἐπίσης καὶ ἄλλα σημαντικώτερα ἐτι μνεῖα γίνεσθαι ἐν τούτῳ, ὅτι τῇ 23ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τοῦ ἔτους 1820, διωρίσθη τὸ πρῶτον Ἑλληνοδιδάσκαλος ἐκ Καισαρείας Σεραφεῖμ ὀνόματι, ὅστις ἐπὶ δύο μόνον ἔτη διδάξας ἐν τῷ τότε χωρίῳ, ἀνέδειξε καὶ εὐαρίθμους τῆς ἐλληνικῆς ἐγγρατεῖς μαθητάς. Κατὰ ταύτην ἐπίσης τὴν ἡμέραν τοῦ 1836 ἐτέθησαν τὰ θεμέλια τοῦ πρῶτον πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων συσταθέντος Καφείου, εἰς δ, ὡς οἱ νῦν γέροντες διηγοῦνται, ἐπετρέπετο νὰ φοιτῶσι μόνον οἱ ἔχοντες ἡλικίαν πέραν τῶν τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν! *O tempora! O mores!* θὰ φωνήσῃ βεβαίως ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ἀκούων τὰ περίεργα ταῦτα δι' ἡμᾶς! "Ὡ χρονοί! ὦ ἦθη! θὰ φωνήσῃ, λέγω, ἕκαστος ὅταν, ἀνναλογιζόμενος πρὸς στιγμὴν ταῦτα, ἐξετάσῃ μετὰ ψυχραιμίας ὅτι ἡμεῖς οἱ νεώτεροι τοσοῦτον ἔχομεν ὑπερβῆ τοὺς πατέρας ἡμῶν, ὥστε πάντοτε καὶ πανταχοῦ, ἀνεῖ διακρίσεως καὶ ἡλικίας, κατέχομεν τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἔστω καὶ εἰς οἰονδήποτε καφεῖον! "Ἄξιός ἐ μισθός μας !!!...

τζας, Ἑσμίες, Ἀδάπαζαρ, Σαρδογανίου, Λευκῶν, Κεῦδες, Χουδίου καὶ ἄλλων μερῶν, προσέρχονται πλεῖστοι ὅσοι πανηγυρίζονται, οἱ μὲν πεζῇ, οἱ δὲ μετὰ ὄνων, ἡμιόνων καὶ ἵππων. Τοὺς φιλεόρτους τούτους ξένους οἱ κάτοικοι ὑποδέχονται ἀνοικταῖς ἀγκάλαις, προσφέροντες καὶ εἰκονομοῦντες ἐκάστω εὐχάριστον κατάλυμα.

Ὁ ἐσπερινὸς τελεῖται μετὰ τῆς δυνατῆς λαμπρότητος καὶ ἐπιβλητικότητος. Μετ' αὐτὸν δὲ πάντες, ἀφ' οὗ εὐχρηθῶσιν ἀλλήλοις διὰ τὴν ἐπομένην καλὴν ἡμέραν καὶ καλὸν καιρὸν, ἀποχωρίζονται. Μόνον ὁ ὄμιλος τῶν νέων εἰς εὐρύχωρόν τι καὶ καταλλήλῳ ἐξοχικὸν μέρος συνερχόμενος, ἀσκεῖται διὰ τελευταίαν φορὰν εἰς τοὺς τελεσθησομένους τὴν μεσημβρίαν τῆς ἐπαύριον ἐθνικοὺς ἀγῶνας.

Τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς, λίαν πρωΐ, ὁ κώδων προσκαλεῖ πάντας εἰς τὸν ναόν, ὅπου μετὰ τὸ τέλος τῆς Δοξολογίας, προπορευομένων τῶν λαβάρων καὶ τῶν ἐξαπτερυγίων ἅπας ὁ λαός, οἱ μαθηταὶ τῶν σχολῶν, οἱ ἱερεῖς μετὰ τῶν ψαλτῶν καθ' ὁδὸν ψαλλόντων ἐκκινουσι πρὸς τὸ ἡμίωρον περίπου ἄνωθι καὶ βορείως τῆς πόλεως κείμενον ἐξοχικὸν καὶ σύδδενδρον τοπίον «Ἅγιος Γεώργιος» (Ἄγγ) καλούμενον, ἔνθα ὑπάρχει καὶ μικρὸν παρεκκλήσιον μετὰ ἀγιάσματος τοῦ Ἁγίου. Καθ' ὁδὸν ὁμοῦς ὅπως πάντες λάβωσι γινώσιν τῆς εἰς τὸ ἐξοχικὸν παρεκκλήσιον ἐκκινήσεως αὐτῶν, κρούονται καὶ ξύλινα σήμαντα. Ὁ «Ἅγιος Γεώργιος», ἔνθα τελεῖται καὶ ἡ θεία λειτουργία, εἶνε θέσις ἐν εἰδῇ ὁροπεδίου ὑπὸ χλοεροῦ τάπητος ἐστρωμένη, καὶ ἐπισκεπαζομένη ὑπὸ πυκνοφύλλων καὶ εὐσκίων πλατάνων. ὧν δύο τρεῖς μάλιστα κατὰ τινα ὑπολογισμὸν ἔχουσι 500 καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν βίον.

Ἐν τῇ τερπνῇ λοιπὸν ταύτῃ τοποθεσίᾳ, οἱ ἱερεῖς μετὰ τοῦ λαοῦ ἐπὶ δεκάλεπτον ἀναπαυσάμενοι, τελοῦσι τὴν θείαν λειτουργίαν ἐντὸς τοῦ μικροσκοπικοῦ, οὕτως εἰπεῖν, καθδρίου, τοῦ πολυπληθοῦς λαοῦ ἱσταμένου καὶ προσευχομένου κάτωθεν τῶν γηραιῶν πλατάνων, ἐπὶ τῶν κλάδων τῶν ὁποίων καὶ πολυπληθὴ καλλικέλαδα πτηνὰ ἐπικαθήμενα ἀναμέλπουσι τὸ ἐωθινὸν αὐτῶν ἄσμα, συνενοῦντα οὕτω τρόπον τινα καὶ ταῦτα τὴν πρὸς τὸν Πλάστην μυστηριώδη προσευχὴν

μετὰ τοῦ λαοῦ. Μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἄλλοι μὲν καθήμενοι ὀκλαδὸν ἐπὶ χλοεροῦ τάπητος ἀσπάζονται ἀλλήλους εὐχόμενοι τὸ «Εἰς ἔτη πολλὰ». ἄλλοι δέ, καὶ μάλιστα οἱ ξένοι διασκορπιζόμενοι ἀνὰ τὰς πέριξ τερπνὰς τοποθεσίας καὶ κορυφάς, θεῶνται καὶ θαυμάζουσι τὸν μαγευτικώτατον καὶ ποιητικώτατον ὁρίζοντα, ἐν παρουσιάουσιν αἱ λαμπραὶ αὐταὶ τοποθεσίαι. Στρέφοντες δὲ τὰ βλέμματα νοτιοδυτικῶς παρίστανται πρὸ ἀσυνήθους καὶ μεγαλοπρεποῦς θεάματος· βλέπουσι δηλονότι πρὸ αὐτῶν τὸ κατεσπαρμένον ἐκ μικρῶν ἱστορικῶν χωρίων καὶ κατάφυτον ἐκ σκιερῶν δένδρων λεκανοπέδιον τῆς Κεῦβες, δι' οὗ διέρχεται ὁ ὄφιοειδὴς Σαγγάριος, παραλλήλως πρὸς τὸν ὅποιον βαίνει γοργῶς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν καὶ ὁ σιδηρόδρομος ὁ ἀπὸ Κων)πόλεως εἰς Ἀγκυραν· πέραν αὐτοῦ φαίνονται τὰ σεμνὰ ὄρη τῆς Νικαίας καὶ ἔτι περαιτέρω ὁ χιονοσκεπὴς καὶ ὑπερήφανος τῆς Προύσης Ὀλυμπος (Κεσίς-δαγλή).⁽¹⁾

* *

Περὶ τὴν 11 πρὸ μεσημβρίας ὥραν, ὅτε ἕκαστος πῶν τὸ ἀπαραίτητον αὐτοῦ ποτόν, τὸ ρακίον, ἔχει ἤδη προγευματίσει, ἄρχονται οἱ ἀγῶνες μετὰ μεγίστης ἐπισημότητος καὶ ἀσυνήθους τάξεως. Καὶ πρῶτον τελεῖται ἡ ἵπποδρομία. Δεξιώτατοι ἵππεῖς, ἐπιβαίνοντες εὐπρεπῶν καὶ ἀλαζόνων ἵππων, προσέρχονται εἰς ἐπιτήδειον πρὸς τοῦτο καὶ ὁμαλὸν μέρος, ὅπου ἀναμένει αὐτοὺς τὸ ἀναρίθμητον πλῆθος τῶν θεατῶν. Τὸ μέρος δὲ τοῦτο τὸ χρησιμεῖον ὡς ἵπποδρόμος εἶνε χλοῶδες ὁροπέδιον πλησίον τοῦ «Ἀγίου Γεωργίου», ἔχον 300 περίπου βημάτων μῆκος καὶ πλησίον ὑψώματος κείμενον, ὁπόθεν οἱ θεαταὶ κάλλιον θεῶνται τοὺς ἀγωνιζομέ-

(1) Περὶ τοῦ χιονοσκεποῦς τοῦ ὄρους τούτου ἡ ἐξῆς σώζεται παράδοσις παρὰ τῷ λαῷ. Θεός τις ποτε ἐπισκεφθεὶς δῆθεν ἐν ὥρᾳ χειμῶνος τὸν Ὀλυμπον ἀπώλεσεν ἐν αὐτῷ τὸ σπερ μεθ' ἑαυτοῦ ἔφερε μαχαιρίδιον. Μὴ δυνηθεὶς δ' ἕνεκα τῆς πολλῆς χιόνος ν' ἀνέυρῃ τὸ ἀπωλεσθέν, ὀργίζεται σφόδρα καὶ καταρᾶται τὸ ὑπερήφανον καὶ ἀθθαδὲς τοῦτο ὄρος, ἵνα ἐσαεὶ μένη καὶ διατηρῆται χιονοσκεπὴς !

vous. Πρὶν ὅμως ἄρξωνται ἀγωνιζόμενοι οἱ ἵππεῖς, ὥρισμένα τινὰ κατὰλληλα πρόσωπα ἀναλαμβάνοντα περίπου τὰ αὐτὰ καθήκοντα, ἅτινα εἶχον καὶ οἱ ἑλληνοδίκαί τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, ἀφ' οὗ ἐποπτεύουσι καὶ ταῦτα τοὺς ἀγῶνας, ἀνακηρύττοντα τοὺς νικητὰς καὶ καθόλου διέποντα τὰ κατὰ τοὺς ἀγῶνας, ὀρίζουσι προηγουμένως τὴν ἀφ' ἧς ῥίαν καὶ τὸ τέρμα, ἥτοι τὸ σημεῖον, εἰς ὃ πρέπει νὰ φθάσωσιν οἱ ἵππεῖς· καὶ ἡ μὲν ἀφετηρία σημειοῦται διὰ μιᾶς ἐπὶ τῆς γῆς κεχαραγμένης εὐθείας γραμμῆς, τὸ δὲ τέρμα ἡ διὰ λευκοῦ μανδῆλίου ἥ καὶ διὰ τινος ἀνθρώπου. Ἀφ' οὗ λοιπὸν οὕτως ὀρισθῶσι σαφῶς καὶ ἀκριβῶς ἡ τε ἀφετηρία καὶ τὸ τέρμα, οἱ ἵππεῖς, ὥσπερ συσσωματωθέντες τῷ ἵππῳ φαινόμενοι καὶ ὑπερυψουμένους τὰς μαστίγας ἔχοντες, παρατάσσονται εὐθυγράμως ἐν τῇ ἀφετηρίᾳ. Δοθέντος δὲ ὑπὸ τινος τῶν γεροντοτέρων τοῦ σημείου ἡ διὰ τῆς λέξεως «Αἰντε», ἥ καὶ διὰ τοῦ «ἐν-δύο-τρία», πλήττουσιν εὐθὺς τοὺς ἵππους, ὅποτε ὁ ἄῃρ πληροῦται ὑπὸ τῶν παρὰκελεύσεων τῶν ἀγωνιζομένων καὶ τοῦ ἤχου τῶν μαστίγων, ὅφ' ὧν μάλιστα παροτρυνόμενοι οἱ ἵπποι μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτοῖς ὑπερφηφάνειας, τοσαύτην ταχύτητα καὶ ὠκυποδὶαν δεικνύουσιν, ὥστε, φαίνονται τρόπον τινὰ μετεωριζόμενοι. Ἐκ τῆς μεγάλης δὲ ταύτης ταχύτητος συμβαίνουσιν ἐνίοτε καὶ συγκρούσεις ἵππων καὶ ἵππέων, ἥτοι ἱππικὰ νάυαγια, ὅτε καὶ φοβερά δυστυχήματα ἐπέρχονται. Τὸ πλῆθος μετὰ κραυγῶν καὶ ἐπευφημιῶν τὸν τάχιστα πάντων φθάσαντα εἰς τὸ τέρμα ἀνακηρύττει νικητὴν, τὸν δὲ ἵππον αὐτοῦ περικυκλοῦν διὰ χειραψιῶν πρᾶναι· καὶ κολακευτικὰς φράσεις αὐτῷ ἀποτείνει. Ἐὰν δὲ τυχὸν οὗτος εἴη καὶ λευκός, τότε πολλαχῶς τὸ πρᾶγμα σχολιάζεται· τοῦτο δὲ διότι παρὰ τῷ λαῷ ἀνέκαθεν ἐπικρατεῖ ἡ δοξασία ὅτι ὁ ἵππος τοῦ Ἀγίου Γεωργίου εἶνε λευκὸς ὡς ἡ χιών. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ὁ νικητὴς θαυμάζεται καὶ δακτυλοδεικεῖται οὐ μόνον ὡς τοιοῦτος ἀλλὰ καὶ διότι προστατεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀγίου καὶ εἶνε ὁ ἐκλεκτότερος τῶν λοιπῶν ἱππέων. Ὅταν οἱ ἀγωνισθησόμενοι ἵππεῖς ὥσι πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν, τότε ἡ ἵπποδρομία κατὰ τὸν αὐτὸν πάλιν τρόπον ἐπαναλαμβάνεται δις καὶ τρίς ἐνίοτε.

Τοὺς ἵππικοὺς τούτους ἀγῶνας διαδέχεται ἀμέσως ἡ πάλη. Ἡ παλαίστρα εἶνε ὁμαλὴ καὶ διακρίνεται ἐν αὐτῇ χλόῃ μόλις φεσμένη. Ἀπαντες οἱ θεαταὶ τοποθετοῦνται καθήμενοι ἐπὶ τῆς γῆς κυκλωτερώς καὶ ὀκλαδόν. Ἐν τῷ μέσῳ ἀφίεται ἱκανὸς κυκλικὸς χώρος διὰ τοὺς παλαιστὰς. Ἐν τῇ πάλῃ προσέρχονται οὐ μόνον οἱ ἡμέτεροι, ἀλλὰ καὶ Ἀρμένιοι καὶ Ὀθωμανοὶ ἐκ τῶν περιχώρων τουρκικῶν χωρίων, οἵτινες συνήθως καὶ συμμετέχουσι ταύτης. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον, ἦτοι τὸν τῆς συμμετοχῆς καὶ τῶν Ὀθωμανῶν, ἡ ἑκδασὶς τῆς πάλης λαμβάνει ὅλως διόλου χαρακτῆρα ἐθνικόν, καὶ ἡ νίκη καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ σχολιάζεται διαφοροτρόπως. Ἐκ τῶν παλαιστῶν οὐδεὶς γνωρίζει μετὰ τίνος θ' ἀγωνισθῇ. Γίνεται δὲ ἡ πάλη ὡς ἑξῆς. Δύο ἀντίπαλοι, παιανίζουσας καὶ τῆς ἐγχωρίου μουσικῆς συνισταμένης συνήθως ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου αὐλοῦ (χαβάλ), εἰσέρχονται εἰς τὸ μέσον τοῦ κύκλου γυμνοί, μόνον δὲ περὶ τὴν ὀσφὺν περιζώμα ἔχοντες, ὡς οἱ κολυμβηταί. Εἰρήσθω δ' ἐνταῦθα, ὅτι, εἰς προγενεστέρους χρόνους, καθ' ἃ διηγοῦνται ἡμῖν οἱ ὀλίγοι ἐπιζῶντες γέροντες, οἱ ἀγωνιζόμενοι ἠλείφοντο δι' ἑλαίου καὶ ἐκονίζοντο, διότι τὸ μὲν ἔλαιον ἐνόμιζον ὅτι ποιεῖ τὸ σῶμα εὐστροφον καὶ εὐλύγιστον, ἡ δὲ κόνις ὅτι ἐμποδίζει νὰ διολισθαίνωσι συμπλεκόμενοι οἱ παλαίοντες καὶ συνέχει τὸν ἰδρώτα· ὅπως δηλονότι ἐνόμιζον καὶ ἔπραττον καὶ οἱ Πρόγονοι ἡμῶν. Οἱ παλαισταὶ λοιπὸν οὗτοι εἰσέρχονται ἀμφοτέροι εἰς τὸ μέσον καὶ δεξιοῦνται ἀλλήλους διὰ συγχρόνου χειραφίας ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν· δεξιωθέντες δὲ ἀποχωρίζονται, λαμβάνοντες ἕκαστος ἀντίθετον διεύθυνσιν, καὶ περιδιαβάζουσι κυκλικῶς, ποιοῦντες διαφόρους ἐλιγμούς, ἐνίοτε μάλιστα διὰ σιγηλῆς τῶν θεατῶν φωνῆς ὡς καὶ διὰ συμβολικῶν νευμάτων ἔτι ἐνθαρρυνόμενοι. Ἐκότερος αὐτῶν χειρονομίαν σκοπεῖ πόθεν δύναται κάλλιον καὶ ἐπιτυχέστερον νὰ λάβῃ τὸν ἀνταγωνιστὴν καὶ ἐπιτηδειότερον νὰ καταρρίψῃ αὐτόν. Μετὰ τὰς τυπικὰς ταύτας χειρονομίας συμπλέκονται· ἕκαστος φιλοτιμεῖται νὰ καταβάλλῃ τὸν ἀντίπαλόν του. Ἐπὶ τούτῳ δέ, ὅτε μὲν μεταχειρίζονται περιπλοκάς, ὅτε δὲ λυγισμούς, συμποδισμούς, ὠθισμούς καὶ συναραγμούς μετώπων· καὶ πάντα ἄλλον δόλον εἶνε

συγχεωρημένον νὰ μεταχειρίζωνται πλὴν τοῦ παίειν. Μετά πάντα δὲ ταῦτα ἀναδείκνυται νικητὴς ἐκεῖνος, ὅστις καταβαλὼν τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ, καταρρίψῃ αὐτὸν χαμαὶ καὶ ὑπτιον, ἢ καὶ ἄλλως πῶς καταπονήσῃ αὐτόν, οὕτως ὥστε ἀπαυδῶν πλέον οὗτος, νὰ ζητήσῃ τὴν παῦσιν τοῦ ἀγῶνος ἢ αἴρω ν συνήθως δάκτυλον ἢ καὶ κεφαλὴν, εἰς ὁμολογίαν τῆς ἡττῆς αὐτοῦ. Ἐνίοτε καὶ ἀμφότεροι οἱ παλαισταὶ κρίνονται νικηταί, ὅταν ἀποβῶσιν ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἰσόπαλοι. Ὁ νικητὴς δι' ἐπευφημιῶν χειροκροτεῖται παρὰ τοῦ πλήθους καὶ δακτυλοδεικτεῖται· ὁ δὲ ἡττηθεὶς κατησχυμένος ἐνδύεται. Μετὰ τοῦτον ἐξέρχεται ἄλλος παλαιστής, ὅπως μετὰ τοῦ νικητοῦ παλαίσῃ· οὕτω δὲ προβαίνει ὁ ἀγὼν μέχρις οὗ τεθῇ τὸ τέλος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν παρακαθημένων ἐποπτευόντων Ἑλλανοδικῶν. Εἰρήσθω δ' ὅτι ἡ ἵπποδρομία καὶ ἡ πάλη, διαρκεῦσι περίπου δύο ὥρας, ὅτε εἶναι καὶ ἡ ὥρα τοῦ γεύματος καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν θεατῶν ἀπέρχονται μὴ παρευρισκόμενοι καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἀγῶσι. Τὸ τοιοῦτον ὁμῶς κινεῖ τὴν δικαίαν ἀγανάκτασιν τῶν σεβαστῶν γερόντων, ὅτινες καὶ μέμφονται τοῖς ἀποχωροῦσιν ἐπὶ ἀκηδεῖα καὶ περιφρονῇ πρὸς τὰ πάτρια. «Εἰς τὸν καιρὸν μας, παιδιὰ μου λέγουσιν, οὐδεὶς πρὸ τοῦ τέλους τῶν ἀγῶνων ἀπήρχετο· πρὶν οἱ ἐποπτεύοντες τούτων ἱερεῖς, ἔφοροι καὶ δημογέροντες τοῦ τότε χωρίου δώσωσι πέρας εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ ἐπαινέσωσι καὶ ἀνταμείψωσιν τοὺς νικητάς, οὐδεὶς ἡδύνατο ν' ἀποχωρήσῃ».

* *

Καὶ ἤδη εἰς τὸν ὁρόμον. Παιῖδες ἢ καὶ ἔφηβοι ὀρίζουσι πρῶτον δι' εὐθείας γραμμῆς τὴν ἄφειν, ἥτοι τὸ σημεῖον, θέν θὰ ἐκδράμωσι, καὶ τὸ τέρμα διὰ λιθαρίου ἢ καὶ χόρτου. Δοθέντος δὲ τοῦ σημείου παρὰ τινος τῶν θεατῶν, τρέχουσι καὶ προσπαθοῦσι τίς νὰ φθάσῃ πρῶτος εἰς τὸ τέρμα, ἐνθα ἵσταται ἐνίοτε εἰς τῶν θεατῶν. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὸ θέαμα εἶνε λαμπρὸν καὶ ἐξαίσιον. Βλέπει τις τοὺς μικροὺς τούτους ἀγωνιστάς ἀσθμαίνοντας μὲν καὶ κεκηκχότας, ἀλλ' ἐφ' ὅσον πλησιάζουσι πρὸς τὸ τέλος τοσοῦτο μάλλον ἐκτείνοντας τὴν ἀμιλλαν αὐτῶν. Τοὺς ἐν

τῶ ὁρόμῳ ἀριστεύσαντας ὠκύποδας Ἀχιλλεῖς ὁ λαὸς ὑποδέχεται διὰ ζωηρῶν ἐπευφημιῶν. Τὸν δρόμον τοῦτον διατρέχουσιν ἐνίοτε οἱ μικροὶ οὔτοι ἀγωνισταὶ καὶ μετὰ λίθων ἀρκετὰ βαρέων. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία, ὅτι τοῦτο εἶνε λείψανον τοῦ ὁπλίτου ὁρόμου τῶν ἀρχαίων. Ὁ συνήθης τελούμενος ὁρόμος εἶνε ὁ ἄνω περιγραφείς. Σῶζονται ὅμως εἰσέτι καὶ δύο ἄλλα εἴδη αὐτοῦ. Κατὰ τὸ πρῶτον, οἱ εἰς τὸ τέρμα ἀφικόμενοι ἄνευ τινὸς χρονοτριβῆς ἐπιστρέφουσι καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀφετηρίαν, ὅποτε καὶ κρίνεται ὁ νικητής· εἰ ἐδηλονότι καὶ τοῦτο ὅτι καὶ ὁ δίαυλος ἡ καμπεῖος ὁρόμος τῶν ἀρχαίων. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον, εἰς τῶν νεοτερότερων θεατῶν λαμβάνων δύο μόνον ὁρομεῖς ὦν τὸν ἕνα μὲν διὰ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ χειρός, τὸν δ' ἕτερον διὰ τῆς ἀριστερᾶς, ὀρίζει ἀμφοτέροις τὰ σημεῖα τοῦ κύκλου ὃν προτίθενται νὰ διατρέξωσιν· εἴτα δὲ αἰωρουμένας τὰς χεῖρας κρατῶν δίδωσι τὸ σημεῖον τῆς κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν ἀναχωρήσεως αὐτῶν διὰ τοῦ «ἐν-δύο-τρία». Τούτου δὲ γενομένου, τρέχουσιν οἱ ὁρομεῖς κυκλοτερώς καὶ προσπαθοῦσι τίς νὰ φθάσῃ πρῶτος εἰς τὴν ἀφετηρίαν, ἣτις θεωρεῖται ἡ θέσις τοῦ δόσαντος αὐτοῖς τὸ σύνθημα. Ὁ πρῶτος εἰς τὴν ἀφετηρίαν φθάσας ἀνακηρύττεται δι' ἐπευφημιῶν καὶ χειροκροτημάτων νικητής.

Τὸ δὲ ἄλμα, ἥτοι τὸ πῆδημα τελεῖται ὡς ἐξῆς. Εἰς τῶν παρειαρισκομένων διὰ ταινίας, ἡ διὰ χαράγματος ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ καὶ διὰ ξυλαρίου ὀρίζει τὸ σημεῖον, ἐξ οὗ ὁ πρῶτος πηδᾷ (βατήρ). Εἴτα δὲ καὶ τὸν τόπον, ὅπου φθάνει (σκάμμα) ἢ ὀρύσσων ἐν τούτῳ μικρὸν τινα βόθρον, ἡ καὶ θέτων τεμάχιόν τι σανίδος. Μετὰ τὸν πρῶτον πηδῆσαντα ἕτερος πηδᾷ, φιλοτιμούμενος νὰ ὑπερβῇ τὸν πρῶτον· εἴτα δὲ τρίτος τέταρτος καὶ καθεξῆς ἄλλοι. Ὁ πηδῆσας τὴν μεγίστην ἀπόστασιν, θεωρεῖται νικητής καὶ ἐπευφημεῖται δακτυλοδεικτούμενος παρὰ τῶν θεατῶν. Πολλὰκις ὅμως τὸ ἀγώνισμα τοῦτο μετατρέπεται καὶ εἰς ἱππάδα δι' ἄλματος. Ὁ πρῶτος δηλονότι κατὰ σειρὰν ἡττηθεὶς ἐν τῷ ἄλματι κατακάμπτει τὸ σῶμα, καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν γονάτων στηρίζας, ἵσταται ἐν βῆμα μακρὰν παραλλήλως τοῦ βατήρος, ἥτοι τοῦ σημείου ἐξ οὗ πάντες ἐπήδησαν.

Τούτον ὑπερπηδᾷ ἕκαστος κατὰ σειρὰν στηρίζων ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς βάχεως τοῦ κεκλιμένου καὶ ἀνοίγων ἐπίσης ἀμφοτέρα τὰ σκέλη· σημειοῦται δὲ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ ἀλματος ἑκάστου, ὁ δὲ μὴ ὀνηθεὶς, ἵνα φθάσῃ τὸν προηγούμενον, ἀντικαθιστᾷ τὸν κεκλιμένον.

* *

Μετὰ δὲ τὸ ἄλλα μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν δι σ κ ο β ο λ ί α ν τελουμένην οὕτως. Ἐκαστος τῶν ἀγωνιζομένων, ἀποβαλὼν χάριν εὐκινήσιας καὶ τὸν ἐπενδύτην, λαμβάνει ἀντὶ δίσκου σφαιροειδῆ λίθον, ἔχοντα βάρος καὶ μέγεθος ἀναλόγως τῆς ἰσχύος καὶ ἡλικίας τοῦ γυμναζομένου· εἶτα ἀναρρίπτει ἐξ ὠρισμένου σημείου (βαλθίς) διὰ τῆς δεξιᾶς χεὶρὸς τὸν δίσκον (λίθον) εἰς τὸν αἶρα καὶ εἰς τὰ ἔμπροσθεν, φιλοτιμούμενος ὅσον τὸ δυνατόν μακρὰν νὰ ῥίψῃ αὐτὸν, διὰ γραμμῆς δὲ ἡ ἄλλου τινὸς πράγματος σημειοῦται τὸ μέρος, ὅπου πίπτει ὁ λίθος (δίσκος)· εἶτα καὶ ἕτερος πρᾶττων τὸ αὐτὸ μεθ' ὁρμῆς φιλοτιμεῖται νὰ υπερβάλῃ τὸ σημεῖον τοῦ πρώτου. Καθεξῆς δὲ τὸ αὐτὸ πρᾶττουσι καὶ οἱ λοιποὶ συναγωνισταί. Νικητῆς τοῦ ἀγῶνος θεωρεῖται ὁ πάντας ὑπερβάς, καὶ ἐπευφημεῖται. Παίζεται δὲ ὁ δι σ κ ο ς καὶ κατ' ἄλλον ἔτι δυσκολώτερον καὶ ἐπικινδυνωδέστερον τρόπον. Ἰστάμενός τις ἐπὶ ὠρισμένου σημείου ρίπτει πρὸς τὰ ἔμπροσθεν ἐκ τῶν σκελῶν τὸν λίθον δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν λαμβάνων καὶ ὁρμῆν. Ὁ εἰς μείζονα ἀπόστασιν ῥίψας τὸν λίθον θεωρεῖται νικητῆς.

* *

Τὸ δὲ ἀ κ ὀ ν τ ι ο ν ἢ ὁ ἀ κ ὀ ν τ ι σ μ ὀ ς, τὸ τουρκιστὶ τ ζ ι ρ ί τ ι καλούμενον τελεῖται οὕτως. Πολλοὶ νέοι, ἐπιβαίνοντες ἐνίοτε καὶ εἰκονικῶν ξυλίνων ἵππων, λαμβάνουσι ἐστομωμένας καὶ εἰς ὀξὺ ληγούσας ἐλαφράς καὶ λεπτὰς ράβδους, ἅς ἢ εἰς μῆκος ρίπτουσι μετὰ ἐπιτηδειότητος, ἐνίοτε μάλιστα σκοπεύοντες καὶ λίθον τινά, ἢ τρέχοντες ἀτάκτως καὶ χρεμετίζοντες ὡς οἱ ἵπποι καὶ κατ' ἀλλήλων, ὅτε μάλιστα ἐκ τῶν ὀξέων τούτων ράβδων (ἀκοντίων) συμβαίνουνσι πολλάκις πληγαὶ φοβεραὶ καὶ ἐπικινδυνοὶ. Διὰ τὸν

λόγον δὲ τοῦτον καὶ σπανίως τελεῖται τὸ ἀκόντιον, φοβου-
μένου ἐκάστου τὰ λυπηρὰ αὐτοῦ ἀποτελέσματα.

* *

Ἔτερον δὲ πονηρὸν καὶ λίαν φοβερὸν ἀγώνισμα, ὅπερ καὶ σπανίως τελεῖται, εἶνε ἡ πυγμαγία. Δύο ἀγωνισταὶ ἰστάμε-
νοι ἔρῃσι, ζητοῦσιν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ καταπαλαίωσιν
ἀλλήλους· ἐπὶ τούτῳ δὲ γρονθοκοποῦνται εἰς τὰς παρειάς,
τὸν γνάθον, τοὺς κροτάφους, τὸ πρόσωπον καὶ τὸ στήθος,
τόσον ὅ' ἐνίοτε σφοδρῶς καὶ ἀνηλεῶς, ὥστε αἱμάττουσι ρί-
νες, παρειαί, ὀντεες καὶ καθεξῆς. Εἰς τὸ ἀγώνισμα τοῦτο
παντα ὅλον εἶνε συγκεχωρημένον νὰ μεταχειρίζωνται, πλὴν
τοῦ δάκλειν. Τότε δὲ μόνον ὁ φοβερός οὗτος ἀγὼν θεωρεῖται
λήξας, ὅταν ὁ ἕτερος τῶν ἀγωνιζομένων ἀποκάμῃ καὶ ἀπαυ-
δῶν ἀποχωρήσῃ τῆς ὀρισμένης θέσεως, ἢ καὶ προφορικῶς
δηλώσῃ τὴν ἡτταν αὐτοῦ. Τὰ δύο ταῦτα τελευταῖα ἀγωνί-
σματα δὲν εἶνε καὶ πολὺ ἐν χρήσει διὰ τὸ φοβερὸν καὶ κιν-
δυνῶδες αὐτῶν, διὸ καὶ σπανίως τελοῦνται κατὰ τὴν πανή-
γυριν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

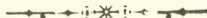
Τελεσθέντων πανδήμως τῶν ἀγώνων τούτων, κατ' ἀρ-
χαῖον ἐπικρατήσαν ἔθος, ὁ κανδηλάπτης ἢ ἄλλος τις ἰστά-
μενος ἐπὶ τοῦ ναυδρίου τοῦ « Ἁγίου Γεωργίου » διὰ ξυλίνου
σημάντρου καλεῖ πάντας πρὸς γεῦμα, τότε δὲ ἅπαντες ἀνε-
ξαίρετως οἱ θεαταὶ προπορευομένων τῶν ἀριστευσάντων,
ἐπιστρέφουσι πάλιν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸν τόπον τῆς πανηγύ-
ρεως, ὅπου σχηματίζοντες διαφόρους φιλικούς καὶ οἰκογενει-
ακοὺς ὀμίλους καθήνται ὀκλαδὸν πρὸς γεῦμα ὑπὸ τοὺς γη-
ραιοὺς πλατάνους· ὅπως δηλονότι ὁμοίον τι ἐπραττον καὶ οἱ
ἀρχαῖοι μετὰ τοὺς ἀγῶνας τελοῦντες τὰς ὀλυμπιακὰς
λεγομένας σποινὰς. Οἱ νικηταὶ μάλιστα ἐφ' ἑαυτῶν ἐ-
στραμμένα ἔχοντες τὰ βλέμματα πάντων καὶ πασῶν τῶν
καθήμενων ἐκεῖ πανηγυριστῶν, μετὰ ὀμίλου φίλων ἐπιδει-
κτικώτατα ἐορτάζουσι τὴν νίκην αὐτῶν δι' ἐπινικίον
συμποσίω. Οἱ δὲ τεταγμένοι, ὅπως φροντίσωσι περὶ
τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς κοινότητος, ἐνῷ ἤδη πάντες οἰκο-
γενειακῶς συντρώγουσι καὶ συνευθυμοῦσιν ἐλληνικώτατα καὶ

χριστιανικώτατα, ἄνευ τινὸς δολονότης παρεκτροπῆς, ἄνευ τινὸς συμπλοκῆς, δὲν λησμονοῦσι καὶ τὰ τῆς ἀξιοπρεποῦς ἐπωσδήποτε συντηρήσεως τῶν σχολείων δεόμενα· ὅθεν δύο ἐκ τῶν ἐφόρων οἱ γεροντότεροι καὶ οἱ σεβαστότεροι λαμβάνοντες ὁ μὲν εἰς ἄργυροῦν φιαλίδιον πλήρες ἄνθονέρου, ὁ δ' ἕτερος δίσκον ἐπίσης ἄργυροῦν φέροντα εἰς τὸ μέσον τὴν ἐκὼνα τοῦ ἐορταζομένου Ἁγίου, περιέρχονται τοὺς διαφόρους οἰκογενειακοὺς καὶ φιλικοὺς ὁμίλους, πρὸς οὓς « Ἔσθιτε πολλὰ, ὁ Ἅγιος Γεώργιος βοηθὸς σας » εὐχόμενοι, ραίνουνσι διὰ τοῦ ἄνθονέρου αὐτοὺς ζητοῦντες « γιὰ τὰ σχολεῖα καὶ γιὰ τὴν ἐκκλησίαν » τὴν συνδρομὴν αὐτῶν. Τότε δὲ πάντες σχεδὸν πλούσιοι τε καὶ πτωχοί, κάτοικοι τε καὶ ξένοι μετὰ προθυμίας ρίπτουσι ἐν τῷ δίσκῳ τὸν ἑαυτῶν ὄβολόν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν σχολείων, παρ' ὧν καὶ μόνον, πάνυ εὐλόγως ἐλπίζουσιν οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τὴν ἐν τῷ μέλλοντι εἰς ἑλληνικὴν μετατροπὴν τῆς ἐν χρήσει παρ' αὐτοῖς ξένης γλώττης.

Μετὰ πάντα δὲ ταῦτα, ἀφ' οὗ φάγωσι καὶ διασκεδάσωσι, πάντες ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες ὑπὸ τοὺς γλυκεῖς καὶ ἐνθουσιαστικοὺς ἤχους τῶν ἐγγχωρίων μουσικῶν ὀργάνων χορεύουσι μετὰ πολλῆς τέχνης καὶ τάξεως τὸν σ ο ρ τ ό ν . Ἐσπέρας δὲ γενομένης πορεύεται ἕκαστος οἰκογενειακῶς εἰκαδὲς, ὅπου καὶ πάλιν συνεχίζονται αἱ διασκεδάσεις. Καὶ οὕτω ἐν μέσῳ ποικίλων ἐντυπώσεων καὶ συναισθημάτων λήγει ἡ σημαντικωτάτη αὕτη ἐθνικὴ ἄμα καὶ θρησκευτικὴ πανήγυρις.

Γεώργιος Δ. Παχτίκος

Τελεόφοιτος τῆς Φιλολογίας

ΣΧΟΛΙΟ

Ἡ σύντομη αὐτὴ πραγματεία τοῦ Γεωργίου Παχτίκου ἐκδόθηκε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ Σὺλλογο τῶν Μικρασιατῶν ἢ «Ἀνατολή»¹ τὸ 1893² καὶ ἀναδημοσιεύεται στὸ παρὸν τεῦχος τοῦ *Δελτίου Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν* λόγω τοῦ ἐπικαιροῦ περιεχομένου της, δεδομένου τοῦ ὀλυμπιακοῦ ἔτους πὺρ διανύουμε καὶ τῆς ἑκατονταετηρίδας ἀπὸ τὴν ἀναβίωση τῶν σύγχρονων ὀλυμπιακῶν ἀγώνων.

Ὁ μουσικοφιλόλογος Γεώργιος Παχτικός³ γεννήθηκε στὸ Ὁρτάκιοι⁴ τῆς Βιθυνίας τὸ 1869 καὶ πέθανε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1916. Ὁλοκλήρωσε τὶς γυμνασιακὲς τὸν σπουδὲς στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ κατόπιν σπου-

1. Ὁ Σὺλλογος τῶν Μικρασιατῶν ἢ «Ἀνατολή» ἰδρύθηκε τὸ 1891 στὴν Ἀθήνα, μὲ σκοπὸ τὴν κάλυψη ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ γειτονικῶν πρὸς αὐτὴ νησιῶν. Πρῶτος πρόεδρος τοῦ συλλόγου ἦταν ὁ Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης, στὸν ὁποῖο καὶ ἀφιερῶνει ὁ Γεώργιος Παχτικός τὴν μονογραφία του. Βλ. περαιτέρω Ν. Μηλιώρης, «Ὁ Σὺλλογος τῶν Μικρασιατῶν ἢ “Ἀνατολή”», *Μικρασιατικὰ Χρονικά* 12 (1965), σσ. 337-367, Μάγδα Μ. Κιτρομηλίδου, «Οἱ Ἕλληνες τῆς Βιθυνίας καὶ τὸ Ἐθνικὸ Κέντρο, 1898-1903: Ἀνέκδοτες μαρτυρίες ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Συλλόγου “Ἀνατολή”», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν* 8 (1990-1991), σσ. 87-106.

2. Ἀντίτυπο τῆς μονογραφίας αὐτῆς ἐντάχθηκε στὴ συλλογὴ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, τὸ 1960, προερχόμενο ἀπὸ δωρεά (Ἀριθμὸς εἰσαγωγῆς 1504).

3. Βλ. *Ξενοφάνης* 2 (1905), σσ. 537-548· Μ. Δραγονίτης, «Ἡ συλλογὴ Παχτίκου καὶ τὸ πρόβλημα τῶν μουσικῶν καταγραφῶν της», *Ἀπόψεις*, τευχ. 6 (1992), σ. 513.

4. Στὸ Ἀρχεῖο Προφορικῆς Παράδοσης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, στὸν φάκελο γιὰ τὸ Ὁρτάκιοι Βιθυνίας (B 34), ὁ πληροφορητὴς Ἰωάννης Μελάς ἀναφέρει: «Ἐξ Ὁρτάκιοι ἦτο καὶ ὁ μουσικὸς Παχτικός, ὁ ὁποῖος ἐστέφθη ἐδῶ ἀπὸ τὸν Βασιλέα Γεώργιον καὶ ἐξέδιδε τὸ μουσικὸν περιοδικὸν Ἀπόλλων εἰς τὴν Πόλιν». Πάντως τὸ περιοδικὸ στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ πληροφορητὴς πρέπει νὰ εἶναι τὸ περιοδικὸ *Μουσική*, τὸ ὁποῖο ἰδρυσε ὁ Γεώργιος Παχτικός τὸ 1912 καὶ ἐξέδιδε ἕως τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

δασε μουσική στο Ώδείο Ἀθηνῶν καὶ φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Δημοσίευσε φιλολογικά καὶ μουσικά ἔργα, καθὼς καὶ διάφορες μελέτες γιὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνική ἀλλὰ καὶ τὴν βυζαντινὴ καὶ νεότερη μουσική, σὲ ἀθηναϊκὰ καὶ κωνσταντινουπολίτικα ἔντυπα.⁵ Ἐπίσης μελοποίησε ἀρχαία χορικά τοῦ Σοφοκλή καὶ τοῦ Εὐριπίδη. Τὸ 1893, φοιτητὴς ἀκόμη, παρουσίασε τὴν ἐν λόγῳ πραγματεία στὴν Ζ΄ τακτικὴ συνεδρία τοῦ Συλλόγου τῶν Μικρασιατῶν ἢ «Ἀνατολή», ποὺ πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Στὴν ἐργασία του αὐτὴ ὁ Γεώργιος Παχτικός ἀναφέρεται σὲ ὁργανωμένους ἀθλητικοὺς ἀγῶνες στὴν περιοχὴ τῆς Βιθυνίας καὶ εἰδικότερα, σὲ αὐτοὺς ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε τὴν τύχη νὰ παρακολουθήσει στὴν γενέτειρά του τὸ Ὅρτάκιοϊ. Οἱ ἀγῶνες ἦταν ἐτήσιοι καὶ πραγματοποιοῦνταν ἀνήμερα τῆς ἑορτῆς τοῦ πολιοῦχου Ἀγίου Γεωργίου.⁶ Ὑπῆρχε μεγάλη προσέλευση Ἑλλήνων ἀπὸ τίς γύρω περιοχὲς οἱ ὁποῖοι συγκεντρώνονταν σὲ κατάλληλη τοποθεσία, ὅπου ὑπῆρχε καὶ ἓνα ἐκκλησάκι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Οἱ ἀγῶνες διεξάγονταν ἀμέσως μετὰ τὴν Θεία Λειτουργία μὲ κάθε ἐπισημότητα καὶ λαμπρότητα. Τὰ ἀγωνίσματα ἦταν κατὰ σειρά: ἵπποδρομία, πάλη, δρόμος, ἄλμα, δίσκος, ἀκόντιο καὶ πυγμή. Στὸ ἀγώνισμα τῆς πάλης συμμετεῖχαν καὶ Τοῦρκοι καὶ Ἀρμένιοι, καὶ ἡ νίκη ἀποκοτοῦσε ἐθνικὴ σημασία. Ὁ Γεώργιος Παχτικός συνδέει τὸ ἀγωνιστικὸ πνεῦμα μὲ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα καὶ τὴν ἐθνικὴ συνείδηση τῶν κατοίκων, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται «ὄπως θεάσονται ἡ καὶ συμμετάσχουν καὶ τῶν τελουμένων ἐν αὐταῖς ἐθνικῶν ἀγώνων, ὧν οἱ διοργανωταὶ ἀμαθεῖς μὲν καὶ ἄπλοοι τὰ ἦθη, ἀλλ' ὅμως λίαν φιλοπάτριδες, κάλλιστα γινώσκουσιν ὅτι μόνον μετὰ τῆς θρησκείας δύνανται νὰ ἐνώσωσι πᾶν διασωθὲν ἐθνικὸν κειμήλιον». Τὸ ἀκόντιο καὶ ἡ πυγμή δὲν ὑπῆρχαν πάντα στὸ πρόγραμμα γιατί ἦταν ἀρκετὰ ἐπικίνδυνα, τόσο γιὰ τοὺς θεατὲς, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς ἀγωνιζόμενους. Στὸ τέλος συμμετεῖχαν ὅλοι σὲ γεῦμα ποὺ εἶχε τὴ μορφή συμποσίου, μὲ χορὸ, ἀνταλλαγὴς εὐχῶν, καὶ ἐπιβράβευση τῶν νικητῶν σὲ κλίμα ὁμοφυχίας. Ἦταν τὰ ἐπινίκια καὶ ταυτόχρονα ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ ἑορτασμοῦ.

Οἱ τοπικοὶ αὐτοὶ ἀγῶνες παρουσιάζουν ἀρκετὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ μὲ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος:

5. Ἀπὸ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο βλ. ἐνδεικτικὰ: 60 *δημῳδῇ ἑλληνικὰ ἄσματα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ συλλεγέντα καὶ παρασημανθέντα* (1888-1904), τόμ. 1, Ἀθήνα 1905 (Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ): Ὑμνος τοῦ Μικρασιατικοῦ Συλλόγου, Ἀθήνα 1892· Ὁ εἰς Ἀπόλλωνα ὕμνος, Κωνσταντινουπόλη 1894· «Μουσικοὶ ἀγῶνες ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχαιότητι», *Ξενοφάνης* 1 (1896), σσ. 193-211. Βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ ἔργο του περιλαμβάνονται στὸν *Ξενοφάνη* 2 (1905), σσ. 537-548.

6. Στὸ Ἀρχεῖο Προφορικῆς Παράδοσης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, στὸν φάκελο γιὰ τὸ Ὅρτάκιοϊ Βιθυνίας (B 34), ὑπάρχουν ἀναφορὲς γιὰ θρησκευτικὴ καὶ ἐμπορικὴ πανήγυρη, ἀλλὰ ὄχι γιὰ τοὺς ἀγῶνες.

—Τὰ ἀγωνίσματα καὶ οἱ κανόνες τοὺς ἦταν κατὰ τὰ πρότυπα τῶν ἀρχαίων ἀγώνων. Ἐνδεικτικὸ εἶναι ὅτι ὑπῆρχε στὸ πρόγραμμα ἀγώνισμα παρόμοιο μὲ τὸν ἀρχαιοελληνικὸ δρόμο ὀπλίτου.

—Ὑπῆρχαν ἑλλανοδίκες ὡς ἐπόπτες, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀνακήρυτταν τοὺς νικητές.

—Οἱ ἀθλητὲς προετοιμάζονταν μὲ συστηματικὲς προπονήσεις.

—Ὑπῆρχε μιὰ τελετουργικὴ διάταξη, ἐπινίκια καὶ ἐν γένει μιὰ ἀτμόσφαιρα ἐπισημότητας.

—Ὁ Παχτικός ἐπισημαίνει πολλὰ κοινὰ γνωρίσματα στὴν συμπεριφορὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βιθυνίας μὲ αὐτὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τῆς Ὀλυμπίας: Τὴν φιλοξενία, τὴν φυσιολατρία, τὴν θρησκευτικὴ κατάνυξη, τὸν ἐνθουσιασμό, τὴν εὐγενικὴ ἄμιλλα, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν ἄθληση, τὴν ἐπιβράβευση τῶν νικητῶν καὶ τὴν ἡρωοποίησή τους.

—Ὁμοιότητα ὑπάρχει ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐπιλογὴ τοῦ χώρου ποὺ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὴν τέλεση τῶν ἀγώνων. Τὸ τοπίο μὲ τὴν πυκνὴ βλάστηση, τὸν ποταμὸ Σαγγάριο νὰ διέρχεται καὶ ἡ ἑξαιρετικὴ θέα, θυμίζουν τὸν ἀντίστοιχο χώρο τῆς Ὀλυμπίας (Κρόνιος λόφος, Κλαδέος, Ἀλφειός). Ἐνα ἥψωμα χρησιμοποιήθηκε ὡς φυσικὴ ἐξέδρα, ὅπως καὶ στὴν Ὀλυμπία στὸ ἐπιβλητικὸ ἀρχαῖο στάδιο.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ Μ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ